

Jan Janiak

Jerzy Włodarczyk - historyk, bibliotekoznawca, dydaktyk

Acta Universitatis Lodzianis. Folia Librorum 3, 15-27

1992

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Jan Janiak

JERZY WŁODARCZYK
-HISTORYK, BIBLIOTEKOZNAWCA, DYDAKTYK

Prezentowany poniżej szkic stanowi próbę scharakteryzowania dorobku naukowego oraz osiągnięć dydaktycznych doc. dr hab. Jerzego Włodarczyka, którego droga naukowa odzwierciedla jego zainteresowania zarówno historią historiografii polskiej XIX wieku, prawnoustrojowymi problemami życia politycznego w Polsce XVI-XVIII wieku, jak i kształtowaniem się zawodu bibliotekarskiego w okresie od zaborów do roku 1939. Te trzy zasadnicze obszary naukowej refleksji Jerzego Włodarczyka otwierają studia nad metodologicznymi i historycznymi koncepcjami Tadeusza Korzона - wybitnego przedstawiciela tzw. warszawskiej szkoły historycznej okresu pozytywizmu. Pierwszym z cyklu prac poświęconych autorowi *Wewnętrznych dziejów Polski za Stanisława Augusta* było opublikowane w roku 1956 (wspólnie z L. T. Błaszczkiem) studium pt. *Problematyka społeczna w twórczości Tadeusza Korzона w latach 1870-1890*, w którym została podjęta próba określenia "w jakim stopniu ideologia burżuazji w okresie zwycięstwa kapitalizmu w Królestwie Polskim znalazła odbicie w pracach Tadeusza Korzона w pierwszej fazie jego twórczości mniej więcej do roku 1890"¹. Autorzy studium skoncentrowali swoją uwagę na trzech centralnych zagadnieniach, jakie wyodrębnili w swej analizie twórczości T. Korzона, a mianowicie wnikliwie rozpatrzone zostały: "jego stosunek do szlachty, tradycji szlacheckiej, stosunek do mieszczaństwa oraz do sprawy agrarno-chłopskiej"². Śledząc wymienione trzy aspekty problematyki społecznej w pracach T. Korzона L. T. Błaszczyk i J. Wło-

¹ L. T. Błaszczyk, J. Włodarczyk, *Problematyka społeczna w twórczości Tadeusza Korzона w latach 1870-1890*, "Zeszyty Naukowe UŁ", 1956, ser. I, z. 3, s. 103.

² Tamże, s. 106.

darczyk dostrzegli zarówno krytyczny, jak i apologetyczny stosunek autora *Wewnętrznych dziejów Polski* do szlachty. Z jednej strony Korzon negatywnie oceniał polityczną bierność i egoizm szlachty podporządkowanej interesom magnaterii, z drugiej zaś podkreślał patriotyzm szlachty drobnej i zagonowej. Krytyczny sąd T. Korzona o szlachcie polskiej z okresu przedrozbiorowego zinterpretowany został przez autorów omawianego tutaj szkicu jako przejaw niechęci Korzona do tej warstwy społecznej, która nie rozumiała w porę konieczności wejścia na kapitalistyczną drogę rozwoju i trwała uparcie "przy dawnych poglądach i instytucjach" utrwalając w ten sposób anachroniczny układ stosunków ekonomicznych i politycznych w Polsce (pańszczyzna i poddaństwo chłopów, słabość władzy królewskiej, zacofanie ekonomiczne). Niemniej jednak - w opinii T. Korzona - szlachta w obliczu utraty niepodległości państwa polskiego wkroczyła na drogę kapitalistycznego postępu i "rozpoczęła budowę nowej Polski".

W interpretacji L. T. Błaszczyka i J. Włodarczyka Tadeusz Korzon okazał się także propagatorem "organicznej pracy od podstaw", zdecydowanym zwolennikiem liberalizmu politycznego i ekonomicznego, dostrzegający pozytywne aspekty rozbudowy potencjału gospodarczego polskiego kapitalizmu przy jednoczesnym potępieniu "próżniactwa" magnaterii i bogatej szlachty. Po raz pierwszy zatem pojawiła się właśnie w studiach T. Korzona nie zauważana do tej pory przez historyków polskich nowa warstwa społeczna: burżuazja kreująca odmienny od feudalnego model życia gospodarczego. W związku z tym wiele uwagi poświęcił Korzon problematyce agrarnej dostrzegając jako jeden z nielicznych wówczas dziejopisów tragiczny obraz położenia polskiego chłopca. W szkicu współautorstwa J. Włodarczyka ujawniony został także inny jeszcze aspekt społecznych i historycznych poglądów T. Korzona, a mianowicie jego stosunek do miast i mieszczaństwa w okresie Polski przedrozbiorowej. Tadeusz Korzon postrzegał stan mieszczański jako drugi, obok szlachty, aktywny czynnik i podmiot procesu historycznego. Bogaci kupcy, bankierzy, przedsiębiorcy przemysłowi, właściciele manufaktur to ci pionierzy nowoczesnego kapitalizmu, którzy odegrali decydującą rolę w tworzeniu podstaw ekonomicznego rozwoju kraju³.

Rezultatem dalszych studiów J. Włodarczyka nad twórczością hi-

³ Tamże, s. 116.

storiczną Tadeusza Korzona był kolejny artykuł⁴, na łamach którego jego autor dokonał przeglądu recenzji *Wewnętrznych dziejów Polski za Stanisława Augusta (1764-1794)*, jakie ukazały się w momencie, gdy dzieło to ukazało się drukiem⁵. Nowatorskie ujęcie procesu historycznego przez T. Korzona - polegające zarówno na nowym spojrzeniu na przeszłość Polski, jak i zastosowaniu nowej metody badań, których istotą było zerwanie z opisem jedynie dyplomatycznych układów i gry interesów dynastycznych państw europejskich, a w to miejsce analityczne ukazanie stanu gospodarki państwa, budżetów, rachunków, liczby ludności, obszaru ziemi uprawnej, cyfr charakteryzujących import i eksport towarów itd. - skłoniło Jerzego Włodarczyka do ukazania recepcji *Wewnętrznych dziejów Polski*. Odrzucenie przez T. Korzona uprawianej przez jemu współczesnych historyków tylko i wyłącznie historii politycznej stanowiło w owym czasie pewnego rodzaju naukowe wyzwanie i dlatego tak ważne było podjęcie próby zrekonstruowania opinii, sądów i ocen, jakie formułowano na marginesie lektury tego fundamentalnego dzieła warszawskiego historyka-pozytywisty. W dyskusji nad *Wewnętrznymi dziejami Polski* zabierali głos publicyści i historycy tej miary jak: W. Nowicki, K. Jarochoński, A. Rembowski, W. Kalinka, A. Pawiński, O. Balzer, B. Chrzanowski, H. Lisicki i M. Rolle. W większości recenzji nowatorstwo metodologiczne Korzona zwróciło uwagę i akceptację. "Z największym entuzjazmem nowy sposób patrzenia na przeszłość, nowa metoda jej ujmowania spotkały się w kręgach pozytywistycznych, recenzenci którzy poświęcili tym kwestiom dużo miejsca, zaznaczając nieraz tę nowość w tytułach recenzji"⁶. Najbardziej ożywioną dyskusję wywołało ujęcie przez T. Korzona sprawy chłopskiej. Zdaniem J. Włodarczyka dominowały opinie polemizujące ze skrajnie ciemnym obrazem egzystencji tej warstwy społecznej. Natomiast z aprobatą spotkały się koncepcje Korzona dotyczące przyczyn upadku Polski, albowiem w przeciwieństwie do interpretacji tzw. szkoły historycznej krakowskiej sformułował on tezę o wyłącznej winie, zaborczości państw ościennych⁷.

⁴ J. W ł o d a r c z y k, *Tadeusza Korzona "Wewnętrzne dzieje Polski"* w *świecie krytyki im współczesnej*, "Zeszyty Naukowe UŁ", 1956, ser. I, z. 4, s. 131-159.

⁵ T. K o r z o n, *Wewnętrzne dzieje Polski za Stanisława Augusta (1764-1794). Badania historyczne ze stanowiska ekonomicznego i administracyjnego*, Kraków 1882-1886, t. 1-4; także wyd. 2, Kraków-Warszawa 1897, t. 1-6; *Zamknięcie*, Lwów 1899.

⁶ J. W ł o d a r c z y k, op. cit., s. 134.

⁷ Tamże, s. 156-157.

Pozycją ważną i poznawczo wartościową jest w naukowym dorobku Jerzego Włodarczyka szkic pt. *Tadeusz Korzon jako dydaktyk i autor podręczników*. Po raz pierwszy postać wybitnego historyka została przybliżona poprzez pryzmat jego mało znanej, a przecież bogatej, różnorodnej działalności dydaktycznej. Podkreślić w tym miejscu należy, że w artykule Jerzego Włodarczyka mamy do czynienia nie tylko z analizą podręczników, historii, jakie napisał T. Korzon, ale ze syntetycznie scharakteryzowanym stanem ówczesnego szkolnictwa i dominujących kierunków w metodyce nauczania historii we wszystkich trzech zaborach. W opinii autora tego szkicu Korzon nie miał zamiaru napisania jakiegokolwiek pracy poświęconej wyłącznie dydaktyce historii, a "zagadnieniami metodyczno-dydaktycznymi zajmował się jedynie ubocznie". Analizując dorobek T. Korzona jako dydaktyka J. Włodarczyk podkreślił jego nowatorstwo w zakresie uwzględnienia w procesie nauczania nie tylko historii politycznej, ale także zagadnień historii gospodarczej, demografii, kultury, prawa a także handlu (jego historia handlu była w polskiej literaturze podręcznikowej zupełną nowością). "Domaganie się uwzględnienia w podręcznikach i programach szkolnych problematyki gospodarczej i społecznej, nawoływanie do uwzględniania całości dziejów cywilizacji, a nie tylko historii wojen i dyplomacji było elementem bezsprzecznie postępowym. Również pozytywnym wkładem Korzona było ukazywanie przezeń, że dzieje tworzą szerokie masy. Postępowy charakter nosi także jego polemika z zacofanym i w duchu lojalistycznym pisany programem dla szkół średnich w Galicji, a także ze wstecznymi, szowinistycznymi projektami nowych programów szkolnych w Prusach"⁸.

W roku 1958 ukazała się drukiem rozprawa pt. *Tadeusz Korzon. Główne koncepcje historyczne i historiozoficzne* będąca ukoronowaniem badań Jerzego Włodarczyka nad dorobkiem naukowym i publicystycznym wybitnego przedstawiciela "szkoły warszawskiej" w dziejach polskiej historiografii. Należy w tym miejscu zwrócić uwagę na fakt, iż do chwili obecnej nie ukazała się żadna nowa monografia o Tadeuszu Korzonie, a zatem Jerzy Włodarczyk pozostaje nadal jako jedyny autor studium o tym historyku.

Obok rozdziału poświęconego szczegółowej biografii T. Korzona znajdujemy w rozprawie J. Włodarczyka wnikliwą analizę stanu badań nad epoką Stanisława Augusta, jakie prowadzono przed Tadeuszem Kor-

⁸ J. W ł o d a r c z y k, *Tadeusz Korzon jako dydaktyk i autor podręczników*, "Wiadomości Historyczne" 1958, nr 4/5, s. 349-350.

zonem nie tylko w polskiej, ale i europejskiej nauce historycznej. Ten fragment pracy świadczący o głębokiej erudycji autora studium o warszawskim historyku sytuuje twórczość Korzona na tle innych dokonań w obszarze naukowej refleksji nad przyczynami upadku Polski i wewnętrznymi i zewnętrznymi uwarunkowaniami tego faktu. Zarówno analiza *Wewnętrznych dziejów Polski*, jak i wielu innych prac Korzona (m. in. mało znanych *Dziejów wojen i wojskowości*) pozwoliły J. Włodarczykowi na wyeksponowanie głównych założeń metodologicznych twórcy szkoły historycznej związanej z Warszawą jako ośrodkiem badań naukowych. Obok koncepcji historycznych oraz wynikających z nich poglądów społecznych Korzona szczególną uwagę zwrócił J. Włodarczyk na nowatorskie podejście do źródeł, których odpowiednie interpretacje wniosły do nauki historycznej trwałe wartości. "Nowe spojrzenie na przeszłość, nowe metody badań, szczególnie wyzyskanie statystyki dla dokładnego przedstawienia obrazu przeszłości, podejście do badania dziejów z niepraktykowanej przed nim strony gospodarczej i administracyjnej - oto główne zasługi Korzona, jeśli chodzi o osiągnięcia metodologiczne [...] Prace jego rzuciły wiele światła na czasy i zagadnienia przed nim bardzo mało znane. Dzięki jego *Wewnętrznym dziejom Polski* obraz Polski XVIII w. stał się wyraźniejszy, bardziej uchwytne. On bowiem w oparciu o ogromną ilość źródeł na podstawie najnowszych metod statystycznych obliczył ludność dawnej Rzeczypospolitej, podał liczebność poszczególnych stanów, warstw, narodowości, wyznań, wymierzył powierzchnię kraju. Pokazał Korzon jak działały poszczególne urzędy, instytucje dawnej Polski. Opisuując je zajmował się nie tylko pracą ich naczelnych organów, ale interesował się również zajęciami i obowiązkami niższych funkcjonariuszy. Obliczył Korzon całość majątku narodowego, pokazał jego obieg w organizmie społecznym i państwowym, zanalizował przyczyny, które wpływały na jego zmniejszenie się, względnie wzrost⁹. J. Włodarczyk dostrzegł i trafnie scharakteryzował postępujący z biegiem czasu proces "zacieśniania się horyzontu badawczego" Korzona, zmianę jego kierunków zainteresowań naukowych i sposobów ujmowania przeszłości. Istotę tej niekorzystnej, negatywnej i będącej regressem w stosunku do *Wewnętrznych dziejów Polski* postawy badawczej Korzona interpretował J. Włodarczyk jako cofnięcie się do tradycyjnego sposobu rekonstrukcji dziejów (kult jednostki, bohatera zamiast dy-

⁹ J. W ł o d a r c z y k, *Tadeusz Korzon. Główne koncepcje historyczne i historiozoficzne*, Łódź 1958, s. 164.

namiki ścierających się sił społecznych, usprawiedliwianie Polaków za upadek państwa i obarczanie winą tylko i wyłącznie państw sąsiednich, gloryfikacja szlachty jako jedynej twórczej warstwy społecznej, głoszenie solidaryzmu narodowego i pochwała legalnych metod reformy ustroju państwa za Stanisława Augusta). Z punktu widzenia wielostronnie przeprowadzonych badań historiograficzne studium o T. Korzonie pozostanie niewątpliwie trwałym osiągnięciem w dorobku naukowym Jerzego Włodarczyka.

W latach 1960-1980 ukazało się na łamach czasopism naukowych szereg publikacji świadczących o podjęciu przez Jerzego Włodarczyka nowej problematyki badawczej skoncentrowanej na zagadnieniach związanych z funkcjonowaniem sejmików szlachty łęczyckiej i sieradzkiej od wieku XVI do upadku Rzeczypospolitej¹⁰. Podstawą źródłową studiów nad działalnością sejmików były księgi grodzkie oraz lauda sejmików łęczyckich, których żmudna, szczegółowa analiza pozwoliła J. Włodarczykowi na rekonstrukcję różnorodnych aspektów realizacji określonego modelu demokracji szlacheckiej w Polsce przedrozbiorowej. Rezultatem wieloletnich badań była opublikowana w roku 1973 monografia pt. *Sejmiki łęczyckie*¹¹ stanowiąca podstawę przedwodu habilitacyjnego z zakresu historii i prawa Polski. W dwunastu rozdziałach swojej rozprawy ukazał J. Włodarczyk stosunek szlachty łęczyckiej wobec zagadnień prawno-ustrojowych, politycznych, ekonomicznych, oświatowych, wyznaniowych, kierunków polskiej polityki zagranicznej oraz rolę, jaką odegrali posłowie łęczyccy na kolejnych sejmach Rzeczypospolitej. Z monografii tej wyłania się precyzyjnie zrekonstruowany niezmiernie istotny fragment panoramy życia politycznego w Polsce, którego najważniejszym podmiotem była strzegąca zazdrośnie swych przywilejów i uważająca się za naród szlachta, która w formie samorządu terytorialnego rozstrzygała nie tylko problemy lokalne ale i ogólnopolskie. Studium Jerzego

¹⁰ J. W ł o d a r c z y k, *Sejmiki łęczyckie od początku XVI wieku*, "Czasopismo Prawno-Historyczne" 1960, t. 12, s. 9-46; t e n ż e, *Sprawy kościelne i wyznaniowe na sejmikach łęczyckich*, "Rocznik Łódzki" 1966, s. 203-219; t e n ż e, *Uczestnicy sejmików łęczyckich*, "Zeszyty Naukowe UŁ" 1970, ser. I, z. 72, s. 49-61; t e n ż e, *Problematyka szkół i oświaty w laudach sejmików łęczyckich*, "Zeszyty Naukowe UŁ" 1972, ser. I, z. 88, s. 145-161; t e n ż e, *Sejmiki jako szkoła wychowania obywatelskiego (na przykładzie sejmików sieradzkiego i łęczyckiego)*, [w:] *Dzieje kultury politycznej w Polsce*, red. J. A. Gierowski, Warszawa 1977, s. 69-86; t e n ż e, *Etapy rozwoju sejmików ziemskich. Próba periodyzacji*, "Zeszyty Naukowe UŁ" 1979, ser. I, z. 57, s. 117-140; t e n ż e, *Szlachta wobec problemu niemieckiego*, "Studia Historica Slavo-Germanica" 1980, s. 3-22.

¹¹ J. W ł o d a r c z y k, *Sejmiki łęczyckie*, Łódź 1973.

Włodarczyka pozostaje w zakresie historii państwa i prawa znaczącym dokonaniem badawczym i pozycją, bez znajomości której nie sposób w pełni zrozumieć istoty systemu demokracji szlacheckiej oraz procesów, które doprowadziły do jej wynaturzeń, co w rezultacie spowodowało upadek państwa i zniknięcie Polski z mapy Europy.

Kolejnym, trzecim obszarem badań, jakie podjął i twórczo zrealizował Jerzy Włodarczyk to zupełnie niemal nie opracowany na gruncie bibliotekoznawstwa problem kształtowania się zawodu bibliotekarskiego w Polsce poczynając od okresu rozbiorów do czasów współczesnych. Pierwszym szkicem z cyklu publikacji poświęconych temu zagadnieniu był artykuł pt. *Geneza sporów o model bibliotekarza w Polsce Ludowej*, w którym ukazał w historycznym przekroju źródła formułowanych w przeszłości i teraźniejszości modelowego ujmowania istoty zawodu bibliotekarskiego uwarunkowanego typem biblioteki, w jakiej znajdowali zatrudnienie bądź zwolennicy ideału bibliotekarza - naukowca bądź też bibliotekarza - społecznika realizującego swoje ambicje zawodowe w bibliotekach oświatowych. "Geneza tych dążeń tkwi u samych początków kształtowania się zawodu bibliotekarskiego na ziemiach polskich. Zawodowa grupa bibliotekarzy polskich kształtowała się na naszych ziemiach w okresie zaborów w bibliotekach wyższych uczelni oraz w bibliotekach fundacyjnych i rodowych, a więc w bibliotekach naukowych. Natomiast bibliotekarze oświatowi jako grupa zawodowa w okresie zaborów właściwie nie istnieli, choć na łamach czasopism polskich w początkach XIX wieku kreślono już ideał tego typu bibliotekarza"¹². Walka o zawodowy i społeczny prestiż między grupą bibliotekarzy-naukowców a bibliotekarzami oświatowymi nasiliła się w okresie międzywojennym, to jednak, mimo że rozwinęła się sieć bibliotek oświatowych i zwiększył się ich personel, bibliotekarze szkół wyższych zdecydowanie dominowali narzucając własny, tradycyjny ideał bibliotekarza - "wyznawcy nauki". Zdaniem J. Włodarczyka przyczyną, która zaogniła dotychczasowe antagonizmy i spory, było pojawienie się nowej dyscypliny wiedzy - bibliotekoznawstwa, o którego miejsce wśród posiadających swoją tradycję nauk rozpoczęli wówczas batalię bibliotekarze związani z uniwersytetami i innymi placówkami naukowymi.

Sytuacja ta niewiele się zmieniła po roku 1945, jakkolwiek bibliotekarze naukowcy zostali prawnie zaliczeni do grupy pracowników

¹² J. W ł o d a r c z y k, *Geneza sporów o model bibliotekarza w Polsce Ludowej*, "Roczniki Biblioteczne" 1982, z. 1/2, s. 149.

naukowo-dydaktycznych. Ubolewając nad likwidacją średniego szkolnictwa bibliotekarskiego i krytykując nadmierną liczbę studiów bibliotekoznawczych w szkołach wyższych Jerzy Włodarczyk przedstawił własną koncepcję kształcenia kandydatów do zawodu bibliotekarskiego. "Gdy zastanowimy się nad modelami kształcenia idealnego bibliotekarza, trzeba pamiętać, że tak jak prace bibliotekarskie są różnorodne, tak i wykonujący je bibliotekarze powinni być różni co do poziomu, jak i kierunku kształcenia. Stąd też w rozważaniach teoretycznych i w życiu należy mieć nie jeden, lecz więcej modeli idealnego bibliotekarza: bibliotekarza-naukowca, bibliotekarza-technika, bibliotekarza-praktyka, bibliotekarza-oświatowca. A do tych modeli dostosować trzeba programy szkolenia i rodzaj szkoły realizującej te programy. Odejść by więc należało od obecnej jednostronności, monopolu studiów bibliotekoznawczych jako jedynej godnej drogi do zawodu bibliotekarskiego"¹³. Artykuł ten, pomijając historyczne aspekty kształtowania się zawodu bibliotekarskiego, stanowił niewątpliwie próbę wywołania dyskusji proponując rozważenie możliwości trzeciej, pośredniej drogi między dwoma skrajnymi rozwiązaniami zarówno na płaszczyźnie teoretycznej (kształcenie na poziomie szkoły wyższej) oraz praktycznej (przywarsztatowe szkolenie adeptów zawodu).

W podjętych przez J. Włodarczyka badaniach nad kształtowaniem się zawodu bibliotekarskiego w Polsce szczególną uwagę zwraca próba metodologicznego ujęcia tego problemu przede wszystkim w odniesieniu do okresu zaborów. Kwestią zasadniczą jest zatem udzielenie odpowiedzi na pytanie o to, kto jest bibliotekarzem, kogo można zaliczyć do tego zawodu, a także - co mocno podkreśla Włodarczyk - niezmiernie istotny jest czynnik subiektywny: poczucie osoby pracującej w bibliotece o przynależności do zawodu bibliotekarskiego. "Pracujący w bibliotece powinien mieć świadomość, że pracuje jako bibliotekarz, uważać się za bibliotekarza i być za takiego uważany przez innych. Powinien on także odczuwać jakąś więź duchową z bibliotekarzami innych bibliotek, chociażby tylko tego samego rodzaju, np. naukową. Te czynniki, tj. poczucie przynależności do zawodu bibliotekarskiego i więzi duchowej z innymi bibliotekarzami są bardzo ważne ale, niestety, zupełnie pomijane we wszelkiego rodzaju określeniach, definicjach bibliotekarza i zawodu bibliotekarskiego

¹³ Tamże, s. 158.

w encyklopediach, słownikach czy podręcznikach bibliotekarskich"¹⁴. Zdaniem J. Włodarczyka świadomość przynależności do tego zawodu pojawiła się bardzo późno, bo dopiero w okresie dwudziestolecia międzywojennego. Ponadto, z punktu widzenia metodologicznego, pojęcie "bibliotekarz" może oznaczać funkcję, zawód lub pracę społeczną, a w odniesieniu do okresu historycznego XVIII i XIX w. można mówić również o pracy bibliotekarza w kategoriach służby narodowej w warunkach zniewolenia Polaków przez państwa zaborcze. Odrębnym problemem jest kwestia periodyzacji dziejów kształtowania się zawodu bibliotekarskiego na ziemiach polskich, jeśli uwzględni się różnorodne warunki ekonomiczne i polityczne, w jakich żyli Polacy, zmieniające się granice zaborów, a także "istnienie quasi-niepodległych polskich organizmów państwowych". Zdając sobie sprawę z umowności swojej propozycji oraz możliwości zastosowania innych kryteriów J. Włodarczyk wyróżnił trzy okresy dziejów kształtowania się zawodu bibliotekarskiego w Polsce: 1) od roku 1795 do 1831 (do stłumienia powstania listopadowego), 2) od roku 1831 do wybuchu I wojny światowej oraz 3) od roku 1918 do czasów nam współczesnych.

Następne artykuły i szkice stanowiły kontynuację i rozwinięcie studiów nad dziejami zawodu bibliotekarskiego na ziemiach polskich przynosząc nowe punkty widzenia, nowe ustalenia i propozycje badawcze, m. in. co do genezy zawodu bibliotekarza naukowego (bibliotekarze bibliotek fundacyjnych i rodowych), dziejów walki bibliotekarzy o zapewnienie im odpowiedniego miejsca wśród innych pracowników nauki, genezy i sytuacji zawodowej bibliotekarzy oświatowych w latach 1918-1939¹⁵. W ramy tego cyklu publikacji wpisać także należy niezwykle interesujący przyczynek dotyczący pracy Joachima Lelewela jako bibliotekarza w warszawskiej Bibliotece Publicznej, gdy dyrek-

¹⁴ J. Włodarczyk, *Metodologiczne problemy badań nad kształtowaniem się zawodu bibliotekarskiego na ziemiach polskich w okresie zaborów*, "Roczniki Biblioteczne" 1984, z. 1/2, s. 167.

¹⁵ J. Włodarczyk, *Bibliotekarze bibliotek fundacyjnych i rodowych w okresie zaborów - próba syntezy. Z dziejów kształtowania się zawodu bibliotekarskiego na ziemiach polskich*, "Roczniki Biblioteczne" 1984, z. 1/2, s. 179-195; t e n ż e, *Walka bibliotekarzy polskich wyższych uczelni o swoje miejsce wśród pracowników nauki*, "Acta Universitatis Lodziensis" 1984, Folia historica nr 18, s. 179-195; t e n ż e, *Bibliotekarze bibliotek wyższych uczelni na ziemiach polskich w okresie zaborów. Próba syntezy. (Z dziejów kształtowania się zawodu bibliotekarskiego na ziemiach polskich)*, "Roczniki Biblioteczne" 1985, z. 1/2, s. 53-70; t e n ż e, *Polscy bibliotekarze oświatowi okresu międzywojennego*, "Studia i Materiały Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Olsztynie. Bibliotekoznawstwo" 1988, nr 2, s. 27-37.

torem jej był Samuel Bogumił Linde¹⁶. W szkicu tym nakreślona została sylwetka wielkiego historyka, który był typowym przykładem bibliotekarza-naukowca traktującego swoje zajęcie w bibliotece tylko i wyłącznie z punktu widzenia możliwości tworzenia własnego warsztatu naukowego, - jakkolwiek to właśnie Lelewel napisał pierwszy podręcznik bibliotekarski, w którym nakreślił idealny model bibliotekarza-praktyka.

Syntetycznym zarysem problematyki kształtowania się zawodu bibliotekarskiego w latach 1918-1939 jest opublikowana w roku 1988 rozprawa pt. *Bibliotekarze w Polsce okresu międzywojennego*¹⁷. Na podstawie sumiennej analizy wielu źródeł, opracowań, artykułów i polemik, jakie miały miejsce na łamach prasy fachowej Jerzy Włodarczyk przedstawił niezwykle złożony, nie wolny od momentów dramatycznych wizerunek bibliotekarskiego środowiska, którego przedstawiciele walczyli o prawo uznania ich zawodu za odrębny, posiadający własną specyfikę i równouprawniony z innymi grupami zawodowymi. Na treść tej wartościowej poznawczo i metodologicznie książki składają się rozważania wokół takich m. in. zagadnień jak np. problem prawnego u normowania zawodu bibliotekarskiego, typy i formy kształcenia bibliotekarzy, sytuacja materialna i społeczna bibliotekarzy naukowych i oświatowych, geneza konfliktów i ich przebieg między poszczególnymi środowiskami bibliotekarskimi, kwestia jedności zawodowej a partykularne interesy poszczególnych grup, kreślone wówczas wizje ideału bibliotekarza oraz problemy związane z tworzeniem organizacyjnego zaplecza zawodowego jednoczącego bibliotekarzy zatrudnionych w bibliotekach rozmaitych typów. "Okres międzywojenny ma dla rozwoju bibliotekarstwa polskiego ogromne znaczenie. Dotyczy to zarówno bibliotek, wiedzy o nich, o bibliotekarstwie, ale przede wszystkim dla rozwoju zawodu bibliotekarskiego. Jest to okres, w którym zawód ten ukształtował się całkowicie, zarówno w grupie bibliotekarzy oświatowych, jak i naukowych"¹⁸. Rozważając przyczyny, dla których właśnie w latach 1918-1939 bibliotekarze uświadomili sobie własną odrębność jako grupa zawodowa, J. Włodarczyk wskazał na kilka czynników. Zasadniczy wpływ miał fakt odzyskania niepodle-

¹⁶ J. W ł o d a r c z y k, *Bibliotekarska dola i niedola Joachima Lelewela. Międzynarodowa Sesja Naukowa w 200 rocznicę urodzin J. Lelewela 1786-1986*, Warszawa 1986.

¹⁷ J. W ł o d a r c z y k, *Bibliotekarze w Polsce okresu międzywojennego*, Łódź 1988.

¹⁸ Tamże, s. 132.

głości, a tym samym usunięcie barier utrudniających rozwój bibliotek i czytelnictwa. Następnym czynnikiem były uwarunkowania ekonomiczne (etatyzacja czynności bibliotekarskich, problemy finansowo-bytowe, zależność egzystencji bibliotek od władz państwowych lub samorządowych). Wyodrębnienie się zawodu bibliotekarskiego spowodowało konieczność zorganizowania różnorodnych form szkolenia kadry pracowników zatrudnionych w bibliotekach, a zatem szkolnictwo bibliotekarskie uznał J. Włodarczyk za następny, ważny czynnik w procesie rozwoju tej grupy zawodowej. Ponieważ sprawa uznania wiedzy o bibliotekach za dyscyplinę naukową napotkała ogromne opory ze strony środowisk naukowych, dlatego też najlepsze rezultaty osiągały "kursy bibliotekarskie, na które powszechnie narzekano i które uważano za coś tymczasowego przed utworzeniem szkół bibliotekarskich"¹⁹. W ocenie J. Włodarczyka więcej było niepowodzeń i poło-wicznych osiągnięć środowiska bibliotekarskiego aniżeli sukcesów, a przyczyny tego stanu były różnorodne. Tkwiły one w ówczesnych warunkach gospodarczych kraju, a także w samym środowisku, które nie-jednorodne i skłócone nie potrafiło się zdobyć na akcję wspólnego występowania do władz z określonymi postulatami oraz wykazało nie-umiejętność wzniesienia się ponad istniejące podziały, by załatwić własne problemy we własnym gronie. "Jednak przyczyną, którą można uznać za najważniejszą, decydującą, był fakt, że o problemach bi-bliotek i bibliotekarzy w nowych warunkach Polski niepodległej przyszło decydować pokoleniu bibliotekarzy, które wychowało się i wykształciło, a także pracowało i działało w okresie zaborów. Z tamtych czasów wyniosło nie tylko zapał do pracy w bibliotekach za-równo naukowych, jak i oświatowych, ofiarność, ale i metody pracy, ideały z nią związane. Tkwiły one w nich tym silniej, że nabyli je i utrwaliли w latach swej młodości [...] Przenieśli więc i dawne i-deały, dawne cele, dawne metody. Nie dostrzegali, niestety, zacho-dzących zmian być może i dlatego, że zmiany te w ówczesnej pol-skiej sytuacji zachodziły bardzo powoli"²⁰.

Długoletnią działalność dydaktyczną rozpoczął Jerzy Włodarczyk w roku 1947 obejmując stanowisko asystenta w Katedrze Historii Spo-łecznej Starożytności i Średniowiecza Uniwersytetu Łódzkiego oraz (od roku 1951) - jako wykładowca w Państwowej Wyższej Szkole Peda-gogicznej w Łodzi, a w latach 1963-1973 w Studium Nauczycielskim w

¹⁹ Tamże, s. 135.

²⁰ Tamże, s. 135-136.

Piotrkowie Trybunalskim. Prowadził także zajęcia z przedmiotu "wstęp do badań historycznych" w Międzywydziałowym Studium Bibliotekoznawstwa UE, a z chwilą przejścia do pracy naukowo-dydaktycznej w Katedrze Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej UE wykładał historię książki i bibliotek, a następnie prawo biblioteczne. W latach 1979-1989 doc. dr hab. Jerzy Włodarczyk był promotorem 58 prac magisterskich, których tematyka obejmowała historię, organizację i funkcjonowanie bibliotek, historię książki, dzieje zawodu bibliotekarskiego, prawa bibliotecznego oraz czytelnictwa. Należy zwrócić uwagę na fakt, iż J. Włodarczyk jest współautorem podręcznika historii dla szkół ponadpodstawowych²¹ oraz wyboru tekstów źródłowych²². Natomiast działalność dydaktyczna Jerzego Włodarczyka, bibliotekoznawcy, zaowocowała niezwykle ważnym dla tego kierunku studiów projektem wprowadzenia nowego przedmiotu, jakim jest prawo biblioteczne. Kwestii tej poświęcił J. Włodarczyk odrębny artykuł, w którym uzasadniał szeroko i przekonująco konieczność zapoznania studentów bibliotekoznawstwa z przepisami regulującymi zarówno działalność i funkcjonowanie bibliotek, jak i pragmatykę zawodu bibliotekarskiego. "Prawo biblioteczne nie jest i chyba nie będzie nigdy odrębnym zespołem prawa na wzór np. prawa karnego czy cywilnego. Niemniej istnieje grupa przepisów dotyczących bibliotek i bibliotekarzy, którą pracownicy bibliotek, a zwłaszcza kierownicy różnych szczebli, powinni znać. Powinni również orientować się w przepisach ogólnych, które dotyczą także bibliotekarzy, np. Kodeks pracy. Potrzebna jest im znajomość ogólnych przepisów dotyczących resortu, do którego należy ich biblioteka, a także - zależnie od szczebla w hierarchii bibliotecznej i stanowiska, jakie zajmują - przepisów dotyczących administracji, finansów itp. Nie można również pominąć potrzeby posiadania ogólnej wiedzy o ustroju państwa"²³. Artykuł ten nie jest jedynie teoretycznie ujętą propozycją, ale w swym zasadniczym trzonie ukazuje metodę praktycznej realizacji przedmiotu "prawo biblioteczne" w Katedrze Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej Uniwersytetu Łódzkiego, co z kolei pozwala zapoznać się w warsztacie dydaktycznym autora tego szkicu.

²¹ R. Rosin, J. Włodarczyk, B. Zwolski, *Historia dla klasy 1 techników*, cz. 1, red. S. Kowalczyk, Warszawa 1955.

²² *Wczesne średniowiecze*, oprac. J. Włodarczyk, Warszawa 1960.

²³ J. Włodarczyk, *Prawo biblioteczne na studiach bibliotekoznawstwa i informacji naukowej*, "Przegląd Biblioteczny" 1986, z. 3/4, s. 311.

Naukowo-badawcza i dydaktyczna działalność oraz dorobek Jerzego Włodarczyka świadczy o różnorodności jego zainteresowań, o posiadaniu doskonale opanowanego warsztatu źródłowego jako historyka i bibliotekoznawcy, a także o opanowaniu trudnej umiejętności przekazywania swej wiedzy kolejnym pokoleniom studentów.

Jan Janiak

JERZY WŁODARCZYK - GESCHICHTSFORSCHER, BIBLIOTHEKSWISSENSCHAFTLER,
DIDAKTIKER

Im Artikel ist das wissenschaftliche Werk und didaktische Errungenschaften von Jerzy Włodarczyk vorgestellt, der tätig ist bei Lehrstuhl für Bibliothekswissenschaft und Wissenschaftliche Information Lodzischer Universität. Verfasser des Artikel zeigt die Gestalt von Jerzy Włodarczyk als Geschichtsforscher der Historiographie, wer veröffentlicht viele Entwürfe über den bedeutenden polnische Historiker - Tadeusz Korzon (1839-1918). Diese Forschungen waren doktorische Dissertation gekrönt, die ist in 1958 Jahr herausgegeben: *Tadeusz Korzon. Głównie koncepcje historyczne i historiozoficzne* (Tadeusz Korzon. Grundsätzliche geschichtliche und geschichtsphilosophische Gedanken). Zweite Strömung der wissenschaftlichen Interessen von Jerzy Włodarczyk ist Tätigkeit der Provinziallandtage des Adel von den Umkreisen Łęczyca und Sieradz im 16-18 Jhrs. Synthetische Fassung dieses problem ist seine Habilitationsschrift *Sejmiki łęczyckie - 1973* (Provinziallandtage von Łęczyca).

Im Artikel sind wissenschaftliche Errungenschaften von Jerzy Włodarczyk als Bibliothekswissenschaftler auch vorgestellt. In diesem Forschungsgebiet seine Interessen konzentrieren sich um die Bildung des Bibliothekarberuf in Polen herum. Verfasser des Artikel ausführlich erörtert der Verhandlung *Bibliotekarze w Polsce okresu międzywojennego - 1988* (Bibliothekare in Polen in der Zeit zwischen I. und II. Weltkrieg), die war der Ergebnis vieljähriger Forschungen der Geschichte des Bibliothekarberuf in Polen. Kennzeichnet Verfasser des Artikel auch didaktischer Errungenschaften von Jerzy Włodarczyk. Bemerkenswert ist seines Projekt der Einführung im Programm des bibliothekswissenschaftlichen Studium neuer Gegenstand des Unterrichts mit dem Namen "Bibliotheksrecht".